

Rőzseláng a vulkánból

EGY OLVASÓ TÖPRENGÉSEI A MÓRA-ÉLETMŰ FÖLÖTT

Vallomásos író, mondják. Életének minden napja, gondolatainak minden apró morzsjája kiolvasható a munkáiból.

Igen. Ahogyan a délibáb ezüst vibrálású mozivásznán is ott a kútgém és a tanya, csak éppen fejtetőre állítva és fölemelve a sötlyékes szik számártövisei, rongyos lapulevelek, bogáncsok és vadmuhabokrok közül.

Költő volt, mondják. Vallja maga is: „...csakugyan nincs más témám, mint magam. Lírikus vagyok, no, ne szépítsük a dolgot. Különösen mióta nem írok verset.”

Igen, költői vallomásokot is hagyott ránk, délibábosan szép, aranyporral meghintett zsánerképeket, amelyekből még ma is kicsap a zsálya illata, elődereng az estéli harangszó.

Am az életmű nagyobbik fele — ha szélesebb ablakot vágunk rá — egészen mást mutat. Nem csak bárányfelhőt látni, hanem cikázó villámokat is. Nem csupán kolompszót hallani, de félre vert harangot, olykor ágyúdörgést is.

A tündérekkel, manókkal, bűbajosokkal meseíró korában testvérkedett össze, tőlük tanulta, hogy az okos király inkognitóban jár. Így választhatja ki az igazakat, így súghat igazságot nekik. A mesemondó öregapó subája, a lírikus palástja alatt azonban könyökvédős szobatudóst, erkélyre merészkedő forradalmárt is találunk, ha művet és életpályát teljességében igyekszünk látni, s nem elégszünk meg a vallomások egy-egy csillogóra festett darabjával. S íróit találunk mindenek fölött, prózaíróit, akinek a sok szerep közül éppen a legfontosabbra nem maradt már elegendő ereje.

Sokféle a megítélés: kitűnő újságíró, de igen gyöngé költő; konzervatív és provinciális; európai műveltségű, korában is párját ritkító polihisztor, mindamellett a kismesterek sorában a helye, két-három könyvével azonban halhatatlan; a legszebben beszélő magyar író, nyelvünk művésze...

Elvakult rajongók, heves elutasítók, közömbösen legyintők egyaránt vannak olvasói között. De vajon olvasták-e csakugyan? Nem egynéhány meséből, vázlatos életrajzból ismerik csupán, s a kitárulkozó, vallomásos író pár oldalon elhitette velük, hogy immár mindent tudnak az ő világáról, amely különben is aprócska, akár a harmatcsepp a pipitér levelén, s jelentéktelen, mint pusztában a rőzsetűz?

Emlékeztetnünk kell egyik tárcájára, amely a *Világban* jelent meg, 1925-ben. Ekkoriban nevezték ki egyetemi tanárnak Szekfű Gyulát, aki jó tizenkét évvel korábban kiadta híres-hírhedt könyvét Rákócziról. Móra most írja meg, micsoda ribilliót csinált a könyv körül (egy újság uszító cikke nyomán) a „szögedi nemzet”. Gyűlést hívtak össze a 48-as és függetlenségi párt hangos magyarjai a Kossuthszobor körül, s ott — egy köztisztületben álló buta kalaposmester indítványára — határozta: a nemzetgyalozó könyvet pedig nyilvánosan el kell égetni. Igen, igen, de honnan vegyenek példányt? A támadó cikk után a boltosok mind visszaküldték az akadémiának. Gyerünk hát a kultúrpalotába, ott bizonyosan van! Tömörkény azonban a köztulajdont nem engedte át semmiféle „hazafias” célra. Móra ekkor felkapott egy tízéves, régen kiselejtezett Dienstreklamát, s azt nyomta az elnök kezébe. Kiderült ugyanis, hogy az égetnivaló könyvnek a színét sem látta senki... A történetnek sokféle tanulsága van. (Hogy íróját miként jellemzi: nem bántja ő Szekfű Gyulát, fontosnak tartja azonban fölemlgetni Habsburg-barát múltját, a gúny és meg-

vetés azonban azokat ostorozza, akik a *tudós* Szekfű munkáját ismeretlenül, egy kalapos indítványára ítélik máglyára. Még mindig a zárójelben maradván: talán nem járunk messze az igazágtól, ha úgy véljük, a motívum, a gondolat magva szerepet kap az ez idő tájt írt Hannibál-regényben. Ott sem olvassa el senki a tanár dolgozatát, egy „ébredő” újság cikke nyomán indul ellene az eszeveszett hajsza.) A tanulások közé tartozik azonban — s ezt már a Móra-életműre is érthetjük —, hogy lám, legalább hetven éve divatban van már nálunk a „nem olvasni, mert megzavar az ítélkezésben” törvénye. Könyvekről, de egész életművekről is hallottam már le-sújtó, vagy éppen mennyekbe emelő véleményt olyanoktól (nem kalaposmesterek pedig), akik a szóban forgó művet távolról sem ismerik, ítéletüket bizonyára készen kapták valakitől.

Olvasóként töprengek Móra életműve fölött, amint jeleztem is. Ifjúsági műveit nem számítva (a friss *Ének a búzamezőkről* c. regényt igen) tizennégy kötetben adta ki munkáit a Magvető Kiadó 1958-tól kezdve. Hozzáférhető tehát. A még föl nem támasztott cikkek, tárcák ugyancsak megtalálhatók a „könyvtárak kriptáiban”. Némi túlzással azt mondhatnám: minden sorát olvastam. Így kezdek hozzá a róla való hosszadalmasabb beszédhez.

*

Meg nem mondom már, a *Dióbél királyfi* vagy a *Rab ember fiai* került-e először a kezembe, hanem azt tudom, hogy néhány hónap alatt főlhajtottam valamennyi ifjúsági könyvét, a *Csilicsalítól* a *Kincskereső kisködmönig*, de elolvastam az ábécés könyveit is, egyik komám nővére még abból tanult egykoron. Került valahonnan egy *Georgikon*, s kezemhez jutott (talán már 10—12 éves koromban) az *Ének...* is. Olyan könyv nélkül való falusi házban, amilyenben én is felnőttem, ez nem éppen csekélység. Igaz, hogy ezeken túl (talán a *Robinsont* és a *Légy jó mindhalálígot* leszámítva) nem is olvastam én egyebet, úgyhogy valóságos és szellemi kamaszkoromig „kirekesztőleges” olvasmányom maradt Móra.

Rajongója lettem, őszinte és igaz híve. Különösen, hogy magam is próbálkoztam (mondanom sem kell: az ő modorában, fordulatait mindenben utánozva) néhány apró történetet papírra vetni. Bosszankodtam azonban, hogy engem olyan seszínű, nyomorult faluval vert meg az Isten. Mert nálunk nem élt Messzi Gyurka, de nem volt olyan eredeti humorú, kedvesen buta emberünk sem, mint az ő Habija, aki például fából eszkábál villámhárítót a tanya végére, mert hiszen: „szögény embörnek mögtöszí az fából is.” Az ilyen histórián aztán lehet ám kacagni tiszta szívből, s melyik Móra-írásban nem talál az ember hasonlót? A könnyes mosolyt nem ismerem én még, a „népvizsgán” felelő Márík, Istvánok, Pétörök bugyuta válaszait csak úgy tekintettem, mint Göre Gábor kiszólásait. Nem hallottam ki a tréfálkozó író hömpölygő mondatai közül semmiféle sóhajtást. Talán a szereplők szájába adott mondatot („Ha az embör sóhajtani nem tudna, hát mögfulladna!”) is mulatságos szentenciának véltem, s tovább kerestem magamnak a Mátyásokat, Ferenceket, az övéhez hasonló figurákat. Mindhiába. Megkérgesedett szívű, cifrán káromkodó, minden fantázia nélkül való igavonó emberek éltek az utcánkban. Ki béres volt az uradalomban, ki summás, ki tanyás-mindenes valami nagygazdánál, az én eszmélkedésem idején meg már néhány holdon tengődő magaszegénye. Nem láttam én vidám arcot, nem hallottam tréfálkozást köztük hónapokon át. Olyan parasztok közt kel-lene élnem, kívántam sokszor, amilyenekkel ő találkozott az ásátásain, vagy még előbb, otthon a kemény tartású, de szívmeleggel szóló kiskunok között.

Városi diák voltam már, amikor *A világ így megyen* címmel bő válogatást adtak ki tőle, harminchétf forintért. Hatalmas összeg volt ez az én zsebemhez mérten. Szeret és fát raktam ki a rókusí pályaudvaron, hogy megvehessem. Villanyoltás után, zseblámpa fényénél is olvastam, amíg az utolsó ismeretlen darabbal nem végeztem, s elhatároztam, megkeresem Szőregen Máder kéményseprőt, Klárafalván Cuci Jánost és persze Kotormány Jánost is, a „személyem körüli minisztert”. Bátor-

ság és pénz mindehhez csak később adódott, hanem az ő sírjához már a következő vasárnap kivillamosoztam. Kigyomláltam a giz-gazokat, aztán lekucorodtam a sír keretére, s néztem a fekete márványból való keresztet, amelyen fakuló aranybetűkkel állt a neve: dr. Móra Ferenc. A dízsírhelyen érvényes a díszdoktorság... — egyszer úgy hallottam, mintha ő maga sügná, nem csupán az én kamaszagyamon suhanna át a mondat. Más alkalommal kis híján odaajultam mellé. Még titokban sem dohányoztam addig soha, ekkor azonban egy buta gondolat sehogyan nem hagyott nyugodni: végy egy jó rövidszivart, s azt füstöld el a sírja mellett az ő tisztelére. Annak bizonyosan jobban örül, mint az áhitatos üldögélésnek. Trabuco már akkor sem volt, egy szál Csongort vettem, s hozzá gyufát. A felét pőfékelhettem el hatalmas köhögések között, amikor furcsán félrebillent a szemközi kápolna, de mind a síremlékek is. Mintha csöndes földrengés jönné. Émelyegve botorkáltam a kútig, ahol mosdottam, ittam, s gyalog indultam be a városba, nehogy a villamoson valami szégyen érjen. Végigdőltem a vaságyon azon nyomban, ahogy beértem, három-négy perc múlva azonban hívatott az igazgató. Valami zugdohányosok (!) ügyében kérte a szavazatomat, mint kollégiumi titkárnak, merthogy diákönkormányzatot már akkor is játszottunk. Éppen jókor hívott! Amint először a közelemben ért s levegőt vett, mozogni kezdett a szemüveg az orra nyergén. A legrosszabb jel! S valóban: — Micsoda? — kiáltotta a képembe. — Maga is? Hiszen úgy bűzlik, mint... mint egy trafik, mint... az egész dohányjövődék... Egy hónap! Elmehet! — Nem tettem szemrehányást Ferkó bátyámnak egy hónap múltán, csak éppen elmeséltem neki, kissé „kiszínezve”, ahogyan ő is tette gyakran a soványka történetekkel.

Zenetanárunk ilyesmit még soha nem csinált, mint akkor év végén: tizennyolc darabot földadott nyári gyakorlásra. Vértürdő szeptember ötödikén! — süvítette utánunk. Hol vegyek én zongorát a mi szegény falunkban? A Körben volt egy a háború előtt, de annak már évekkel ezelőtt is csak a hatalmas váza rozsdásodott az udvaron, a kuglipálya kerítéséhez támasztva. Mintha a papnak is lenne... Igen, láttam is, amikor bérmálkozáskor a kakaós tejet és a kuglófot etették velünk. De hát az régen volt, engem azóta úgy lehet, ki is tagadott a plébános úr. Édesapám próbát tett azért, s eredménnyel járt. Az öregúr azt üzente, mehetek, amikor kedvem tartja, csak korán reggel, s ebéd után ne, mert olyankor ő szundikál. Nem hordott le sem istentelennek, sem a materializmussal megfertőzött ördögfattyúnak, hagyta, hogy klampirozzak. Sőt, egyszer belépett, amikor a könyveket bámultam, s rámutatott egy külön polcon sorakozó szakaszra: ezeket mind elviheted, ha érdekel. Szegény mérnök barátomtól örököltém, ő rajongott ezekért, de én nem szeretem itt tartani... Tudod, jönnek nyaralni az öcsém gyerekei, nem nekik való... Ami igaz, igaz: Veres Péter, Móricz, Illyés, Féja, Sinka, Darvas könyvei sorakoztak ott, közrefogva egy kis fekete Ady-összest. (Vörösmarty bizonyára tévedésből került közéjük, de nem akartam fölülbíráltni adakozó cenzoromat, elvittem hát azt is.)

A krumplicsedés, aratás egyébként sem kedvezett az én „művész”-ujjaimnak, de nem csak azért hagytam el szívesen a zeneórákat. A sarló és kapa mellől igyekeztem én haza mielőbb, hanem otthon nekiugrottam valamelyik új könyvemnek, s faltam, faltam, olykor sötétedésig.

És kiléptek a könyvekből az én igazi ismerőseim. Veres Péter Gyepsorában Erzsi néném — akár az én Panni néném lenne. A szegény asszony reggeli munkája a jószágok körül, háttérként a sok gyerek, a terefe a szomszédasszonnyal, a pletyka maga, ami köztük habzik, mind-mind ismerős motívumok. De nem is a figurák, a helyzetek, a párbeszéddek miatt ismerős nekem ez a világ. A hallatlanul nagy életismeret, a valóság rögzítésének hihetetlen pontossága az, ami lefegyverez. Dankóék konyhájából kicsap a giz-gaz tüzelő fojtó füstje, a szobából a hamisítatlan szegényszag.

Vérlázító fejezet Illyés könyvéből: mit jelentett, ha „vasalni”, „gombot varrni” hívták a kastélyba a töretlen lányt? Olyan rétegei a sorsunknak, amelyről — úgy hittem addig — lehetetlen írásos lenyomatot adni. A Viharsarok nyomorultjairól megtudjuk, hány deka szalonnát, krumplit, kenyeret ehetnek naponta, milyen állati

sorban tartja őket a feudálkapitalista rendszer, amely pedig frázisait szüntelen a „nép”, a „nemzetföntartó elem” nevében pufogtatja. Aztán a Móricz-ketet! Mindjárt a Hét krajcár. Kacagásról, a szegény ember kacagásáról lesz itt szó, megfermedünk azonban, mert az édesanya kacagásához nem könny csordul, hanem — vér...

Bizony, hátrébb szorultak polcomon a Móra-kötetek. Nem olvastam már újra hetedszer a *Mihály folyamatbatételét* meg az *Insula Lebőt*. Nem szégyelltem én a korábbi nagy szerelmet, s figyeltem továbbra is minden szóra, amely róla elhangzott, leíródott. A kizárólagos helye szűnt meg azonban a szívemben és a fejemben.

De jöttek nemsokára az összegyűjtött kötetek: *Véreim — Parasztjaim, Sokféle — Egy cár, akit várnak* stb. Később a *Szilánkok*, még utóbb a *Memento*, válogatás a publicisztikából, a mindig eleven vezércikkekből. Új és új titkok bomlottak elő az eltemetett újságok lapjairól, jórészt *Vajda László* páratlanul gondos munkája nyomán. Ezek az írások perdöntően bizonyítják, hogy Móra életében, de az életmű gazdagodásában, metamorfózisában is a háború vége, pontosabban: a forradalmak hozták a valódi változást. Másként szólva: 1918 és 1919 a nagy cezúra.

Megkísérlem ezt a magam módján bizonyítani is alább, noha nem könnyű feladat, hiszen a szépirodalmi kötetek egy része még a húszas évek végén is egy másfajta Móra Ferencet mutat, mint az éppen akkor élő, korábbi önmagánál jóval korszerűbben gondolkodó Móra lehetett. Mi oka volt, mi nem, hogy elővegye őket, ne firtassuk, de tény: az akkor sajtó alá rendezett kötetek anyagának jó része tiztizenöt, némely darabja húsz esztendővel korábban íródott. A gyakran (és okkal) édeskésnek, szentimentálisnak, olykor hamisnak bélyegzett, a gyermekkort idéző írások többsége annak idején *mesének* készült. „Felnőtt” írásokká úgy léptette elő őket a szerző, hogy az aktualitás ruhájába öltöztette a vézna történetet, máskor néhány megfontoltabb vonást húzott még a vázlatos gyermekrajzok mellé, netán „kiszínezte”, tovább festette ezeket a vázlatokat. (Néhány példa: a jól ismert *Körtemuzsika* először az *Én Újságomban* jelent meg, 1912-ben. Bekerül aztán a *Kincskereső kisködmön*be, majd a *Mikor én az égben jártam* című tárcába, amely a *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* című kötet első darabja lesz, ám egybedolgozva az *Esztike elaludt* című, ugyancsak az *Én Újságomban*, de még 1909-ben megjelent kis történettel. Ugyanígy jóval korábban megjelent a *Mikor én telkesgazda voltam*, a *Karácsonyi könyvpiac*, avagy *Gergulics inasa*.) Az igazi bizonyíték persze az lenne, ha külön tudnánk választani az 1922—23 után írott *eredeti* műveket. Ez azonban csak amolyan játék, hiszen ily önkényesen életmű szét nem választható.

*

Nézzünk immár szembe a sokféle summázat közül azokkal, amelyek minden ismerésük hangoztatása mellett kijelentik: az életmű mégsem igazán jelentős, Móra nem több varázslatos szavú csevegőnél, legszebb írói álmait eladta egy jól csattanó anekdotáért, irodalmi ízlése egyszerűen konzervatív, világlátása mindvégig provinciális. Hiába volt művelt ember, alig látott túl a körtöltésen, mert szolidáris igazán csak a „vidéki intelligenciával” lehetett, a nálánál kisebb tehetséget is örömet megkoszorúzta, ha az a maga rónázta körön belül élt.

Tagadhatatlanul a legkényesebb kérdésekhez érkezünk. Az életműben léteznek ellentmondások, úgyszólván megmagyarázhatatlan elfogultságok. Ünnepi köszöntő Rákosi Jenőnek, többszöri oldalvágás a *Holnap*, majd a *Nyugat* költőinek. Még Tesla (a napmotorokkal kísérletező mechanikus) dicséretét is alkalomnak tekinti a szűrésre, mondván: ő a *Holnap* igazi költője, aki nem hirdeti magát lángelmének, sem profétának, teóriájának alapelve azonban világosabb, mint akárhány szimbolista vers. A modernek nyelvét olyan „tájnyelvnek”, zsargonnak érezte, amely csak az orfeumba, csirkefogók és kokottok szájára való. Ady *Új versek* című kötetének megjelenése után jegyezte meg, hogy a modern költészet joggal nevezi magát kozmopolitának, mert sehonnai... Ugyanakkor dicsérni tudta a *Bokréta* című antológiát, Gárdonyi verseit és — mindenek fölött és igen sokszor — Pósa Lajost.

A magyarázat valóban nem könnyű tehát. Vágjunk bele mégis, s kezdjük mindjárt a végén — Pósnál —, hátha könnyebben értjük akkor a többi vélekedést is. Bártran követhetjük az okfejtésben a korábban már emlegetett kitűnő Vajda László gondolatmenetét, aki onnan indítja eszme-futtatását, ahonnan kell: Félegyházáról, a Daru utcából. Móra környezete (a szűkebb és tágabb is) negyvennyolcas, függetlenségi, a rebellis hagyományok, a Kossuth-kultusz áhítatos tisztelője, harcos védelmezője volt. Ugyanez a szellem uralkodott a gimnáziumban, s — ne feledjük — a fiatal Móra már akkoriban versel, ráadásul — s ez igen fontos! — bátyjának, Istvánnak példája nyomán, aki pedig igazán nem tartozott a magyar poétika forradalmárai közé. István példája, de kapcsolatai is adták, hogy Ferenc Pesten is vidéki maradt, méghozzá tudatosan. Verseivel az *Új Időknél* jelentkezett, nem tudunk róla, hogy más irányzattal, csoporttal, mint a „Petőfi és Arany morzsáin tengődő epigonokkal” kapcsolatot keresett vagy talált volna. Nem szerette a rohanva fejlődő, világvárossá növekvő Pestet, ha nem is hisszük el neki, hogy ebben Szabolcska Mihály példáját tekintette ideának, aki „huszonnégy év alatt huszonnégy órát sem töltött benne”. A látványos polgári fejlődés Budapestet, Váradot, Kolozsvárt érintette igazán a századfordulón. Olyan városaink, mint Szeged, Kecskemét, Debrecen továbbra is nyugalmas „paraszt-városok” maradtak, Móra akkori eszméinek pedig éppen ez felelt meg a legjobban. Csöppet sem véletlen, hogy Szegeden és nem a fővárosban keres helyet magának. Kitűnő tollú fiatalember pedig, látható már legelső írásaiból, tehát otthonra lelhetett volna valamely pesti lapnál is. Ekkoriban (1902-ben vagyunk) ő még semmi üres kongást nem érzett a hazafias harangozásban, őszintén hinni tudott a tartalmatlan „nemzetmentés” szent jelszavaiban, amely nem is kérdezi, mi az a „nemzet”, s egyáltalán nem bibelődik a *társadalom* fogalmával, figyelni sem akar tehát társadalmi bajokra, osztályok közötti ellentétekre. Móra nyitott szemmel járó, a „nemzet alatt” élők nyomorúságára is figyelő s mindenekelőtt tiszta, mint a pohár, becsületes a szíve mélyéig. Kötelezte azonban a „rend”, amelybe belépett. A *Szegedi Napló* nagy múltú, igazán rangos műhely volt, ellenzéki lap ráadásul, gyerekjátéknak tartotta, hogy akár egy főkapitányt, államtitkárt, olykor minisztert fölfaljon reggelire a szalonnázó bicskával. Bátorsága, radikalizmusa korántsem jelent azonban valódi baloldaliságot. A valós okokat, a bajok társadalmi gyökerét nem kutathatta, ámbar ez természetes is, nem csökkentjük a nagytekintélyű lap elvitathatatlan érdemeit, ha ilyen evidenciákat főlemlegetünk. Móra könnyen igazodott a „házzszabályokhoz”, életét ekkoriban teljesen betöltötte az újságírás, s talán így marad ez mindörökre, ha nem jön — Pósa Lajos.

A tekintélyes pesti (korábban hosszú éveig szegedi) szerkesztő Dankó Pista temetésén „parancsolta rá” írónkra a meseírást. Meg is mozdul a toll, s rajzolja az *En Újságomba* a tulipános kerteket, pitypangos mezőket, csilingelteti a rímek csengettyűit, azok pedig hozzák az országos hírnevet és — a pénzt. A viláért sem állítanánk, hogy Móra csupán hálából, becsületből szól oly sok és szép szavú írásban Pósról, hiszen előbb már jelezni próbáltuk: szíve szerint is azonosulni tudott (akkor még) Pósa bácsiék hazafiasságával, nem kellett mímelnie a „honfibút”, az idilli faluképet is jókedvvel festegette, s őszinte szavakkal dicsérgette a békebeli magyar népelet gyönyörűségeit. Innen tehát a megütköztető ellentmondás: költői zászljára Pósat írja, vállveregetően (és eléggé kurtán-furcsán) ír Juhász Gyula új verseiről, Ady felé mérges nyilatkat lövöldöz. Jól tudjuk pedig, hogy eszményei, indulatai közelebbi rokonságban lehettek Adyék céljaival, mint akár saját bátyja rozsmaringos, megfakult negyvennyolcasságával, a körülmények azonban nem engedték, hogy átlépje a kör határát. Önmagát is megnyugtatta, hogy nem is tehet mást, mint együtt sóhajtani a mezítlábas testvérekkel, szeretett parasztjaival.

Ezért nem teljesíthette ki életművét, mondják többen. A vasárnapi, az ünneplős parasztot írta ő is, aki pedig a hétköznaplós szegénységet is jobban ismerte másoknál. Hódolt a divatnak, legföljebb abban próbált különbözni (az ellenfelek is elismerik: sikerrel!), hogy másoknál szebben ejtette a szót. A legközvetlenebb írónk, jegyzi meg róla Illés Endre. „A közvetlenség nagy varázslat: az író ott van a szobában,

velünk-mellettünk, szinte belehajol a könyvünkbe, amit ő írt. Tegeződünk vele. Hi-
szünk neki.” Később azonban Illés Endre is fölsóhajt: „Milyen kár, hogy a közvet-
lenség valamiképpen mégis kivész egy életműhöz.”

Tegyük föl hát a kérdést — róla szólván talán a tréfa is megengedhető: — miért
nem jutott el mégis a *pipitértől* az *Óceánig*?

Azt mondtuk, óriási cezúra Móra életében és pályáján a két forradalom. A bu-
kás utáni kábulat legalább annyi ideig tart, mint a revolúciók öröms időszak. Új
korszakát így nagyjából 1923-tól számíthatjuk. Mennyi ideje maradt hát? Szűk tíz
esztendő, ám ez is múzeumostul, könyvtárustul; éjszakákból ellopott órákkal szá-
molvá csupán néhány alkotó esztendő.

Ideje nem maradt tehát.

Pedig az életmű fontosabb és nagyobbik fele ekkoriban épül. S milyen ígére-
sen! Az átváltozás megtörtént a forradalmak damaszkuszi útján. Nincs már üresen
kongó hazafiasság, keményednek rajzlapjain a parasztfejek, s villog a sistersgős
mennnykő a báránnyelők mögött, amikor vezércikket, gúnytól, iróniától szikrázó tár-
cát pergetget a toll. Nem idézem a forradalmak idején írt (s különben is jól ismert)
tisza logikájú, valóságosan és szívből jövőn radikális, s szocializmus igenléséig elérő
cikkeit, hiszen efféléket (ha nem is ilyen tiszta szándékkal) olyanok is írtak, akik
később az ellenforradalom buzgó híveiként mindent megtagadtak. (Így ír erről 1931-
ben Nagy Lajosnak: „Sohasem tagadtam meg a forradalmat, se a magam szerepét,
sőt vallomást tettem arról akkor is, országos nyilvánosság előtt, amikor az nem volt
egészen veszélytelen dolog. Okosabb kollégáim hallgattak — a még okosabbak ördögi
huj-hujjal tagadták meg 1918-at és 1919-et.”)

S valóban: vajon hányan merték olyan magasra emelni a hangjukat a magyar
sajtóban (aktív forradalmi múlttal a hátuk mögött, „flekkes” emberként tehát) 1923
februárjában, mint Móra? *Konstrukció ököllet és bombával* — már a cím is „ke-
tyeg”. Idézzünk pár sort a szövegből: „Íme, az orgoványi gyilkosok máig sincsenek
meg... A Somogyi Béla gyilkosainak kiletét is sűrű homály fedi... Az ösztönünk
azt súgja, hogy a tegnapi bombamerénylet kitervelőivel is a kurzus magyar titkai-
nak száma fog szaporodni... mernék fogadni egy kézigránátba, mint mindennapos
forgalmi cikkbe, hogy akkor se lesznek meg... Elég különös, de köztudomású, hogy
bombamerényletekkel az utolsó három év alatt nem a destruktívok foglalkoznak, az-
előtt pedig senki nem foglalkozott Magyarországon ezzel az iparággal. A bomba-
szakmát az úgynevezett nemzeti megújhódás teremtette...” Pillantsunk bele egy
másik, 1925-ben írott cikkbe is, amely arról panaszkodik, hogy „valami Eddie Polo
nevű, eddig nálunk eléggé ismeretlen világhírű filmművész” magyar témájú filmet
akar forgatni, de csak Rózsa Sándorról, mert egyebet nem tud rólunk. Móra így
folytatja: „... ne csodálkozzék a *budakeszi fajvédelem és az orgoványi kultúrpolitika*
(M. F. kiemelése), ha Eddie Polo Rózsa Sándort ismeri Hunyadi János mellett és
nem Petőfi Sándort Ady Endre mellett. A *késérűvizet* ismerik külföldön és a *hara-
miavezért*. Mert nem volt és még ma sincs igazi, céltudatos, eredményes magyar
kulturpropaganda. Ami van, az nem a hivatalos hatalom érdeme, hanem hivatásukat
érező íróké, művészeké. Akik közül a legtöbbet... el akart némítani, ki akart ül-
dözni... az értetlenség, a tehetetlenség, az irigység és a tudatlanság maffiája. A lipi-
cai fajvédelem.”

A további magyarázat ehhez talán fölösleges is. Csupán egy névre pillantsunk
még vissza, amely a Petőfi mellett áll: *Ady Endre*. Ha véletlenül ugrott a tollára,
akkor még jellemzőbb. Bizonyítja, hogy Móra immár ott tartja számon Adyt, ahol a
helye volt és van: csillagpárja, Petőfi mellett. (Általában is „nyitottabb”, több irány-
ban tájékozódó irodalmár lett. Nem találjuk már a „sértett vidéki intelligencia” sün-
disznó-állásában, ha Pest, az ottani kollégák, a „pesti embör” kerül szóba. Jellemző
apróság: *Tinara* című írása Karinthy Frigyesnek ajánlva jelent meg a Magyar Hír-
lapban, 1930 szeptemberében. Móra magyarázatát is adja a dedikációnak. Így: „Hírét
hallom, hogy Karinthy Frigyes nagy tisztességgel volt hozzám: nekem dedikálta
Paleolith című cikkét. Még nem tudom, mi van benne, mert itt az avarkorban nem

divat újságot jártni. De a barátságot máris viszonzom ezzel a tárcával, amelyet egyszerre ajánlok a kitűnő filozófusnak s a kitűnő humoristának. Tinarában bizonyára örömet találja mind a kettő.”)

Új ágakat hajt Móra termőfája a szépirodalomban is. Korábban megírja első regényét *A festő halálát* (később *Négy apának egy leánya* főcímmel jelenik meg), majd Supka Géza biztatására újabb nagyobb munkába fog. Nehezen halad, ám 1924 decemberében megy a levél Supkának: megvan a regény, kicsi, de egészen kedvére való, különben csak oldalhajtás, a korábról (a tervezett Szerelmi levelezőről) vált le, de életre kapott. A regény címe: *Hannibál föltámasztása*. A mű sorsa maga is kész regény. A kézirat elkallódott, így tudta Móra. Az igazság pedig az, hogy rokonok, jóakarók rejtegették a maró szatírárt éveken át, nehogy megjelenvén bajt hozzon írója fejére. Csak 1949-ben jelent meg (állítólag némiképp szelídítve) a Magyar Nemzet lapjain, folytatásokban, könyv alakban pedig csak 1955-ben. (Fábri Zoltán filmje 1956-ban készült.) A vékonyka könyv a kurzus kíméletlen kritikája. Erényeihez — sok egyéb mellett — oda kell sorolnunk Móra újat kereső, kísérletező lépteit. Már-már abszurd helyzetek teremődnek itt, a fantázia szabadon szárnyal, a stílus takarékosabb, puritánabb, a figurák élőbbek, kidolgozottabbak, az ábrázolás tökéletesebb, mint más munkáiban. Új és beláthatatlanul biztató útra lépett az író, tehetségéhez méltó művek sorát teremthette volna, ha megadatik neki, hogy végigjárja.

A vulkán nem törhetett ki, megleget azonban így is szétsugározta, fényét a rőzseláng megadta.

*

Az olvasó-szerző itt befejezi töprengéseit. Sem a rajongókat nem akarta lebeszélni, sem az elutasítókat nem kívánta meggyőzni. Az életmű megismerésére akart buzdítani, Móra-olvasókat, értéktisztelőket szeretne nyerni. Persze, kiballagunk a szegedi temetőbe a százéves Mórához, piros szekfüinket odaállítjuk a fekete márványkereszt mellé, emlékének azonban úgy adózhatunk legméltóbban, ha könyveierő nyúlunk, s nem engedjük, hogy örökségének értékeit belepje a feledés pora. Addig él az ember — mondta ő —, amíg az utolsó szem be nem csukódik, amely még „le-fotografálta”.

Az író élete ennél hosszabb. Móra Ferencé bizonyosan.

